

sírový oheň pekiel”), lucrarea acad. prof. univ. dr. István Bitskey, *Petrus Cardinalis Pazmany, Archiepiscopus Strigoniensis*, la care ne-am referit mai sus, se remarcă, după cum s-a putut observa, printr-o concepție și metodă modernă de abordare a problematicii istoriei bisericești, culturale și politice mitteleuropene la sfârșitul secolului al XVI-lea și în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea, ilustrată de cardinalul născut în Oradea, Petrus Pázmaňy. Este vorba, să ne reamintim, de o perioadă în care, pe plan continental, se înregistrează individualizarea crescândă a statelor, consolidarea instituției Bisericii, când călugării iezuiți au contribuit, esențialmente, la educarea și formarea elitelor din țările Europei catolice și pe parcursul conflictului „mântuirii”, dacă suntem de acord cu constatările istoricului Pierre Chaunu. Cu certitudine, viața, activitatea bisericească și opera teologică a cardinalului Petrus Pázmaňy, ilustrate prin discursul acad. prof. univ. dr. István Bitskey, ar trebui raportate, fără nici o inhibiție, la o astfel de concluzie.

IACOB MĂRZA

ERNST CHRISTOPH SUTTNER, *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts*. Deutsche Übersetzung der lateinischen Quellentexte von Klaus und Michaela Zelner mit Erläuterungen von Ernst Christoph Suttner. Herausgegeben von Barbara Hallensleben und Nikolaus Wyrwoll, Freiburg, Institut für Ökumenische Studien der Universität Freiburg Schweiz, 2010, [2] f., IV, 292 p., [1]f.

Recent, a apărut, în renumita colecție *Studia Oecumenica Friburgensis 54*, impunătorul, provocatorul și utilul volum, *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts*, o adevărată „Handbuch” și pentru istoriografia românească, al em. Univ. Prof. Dr. Ernst Christoph Suttner, fost cadru didactic la *Alma Mater Viennensis*, Facultatea de Teologie Catolică, în care pune la dispoziția cercetătorilor și specialiștilor, după o îndelungată experiență în domeniul fascinant al Istoriei Bisericii, izvoarele asupra istoriei unirii bisericilor din secolele XVI-XVIII. Când afirmăm că Ernst Chr. Suttner este, de mai mulți ani, o prezență discretă, dar plină de farmec uman și de personalitate în istoriografia românească asupra istoriei Bisericii, nu dorim să forțăm uși deschise. Între altele, avem în vedere, de pildă, frecvențele participări la conferințe, mese rotunde, sesiuni de comunicări, simpozioane etc. din România, fără să le omitem pe cele din străinătate, o parte din contribuțiile sale științifice fiind editate în reviste de profil, precum *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Series Theologia Catholica*, *Annales Universitatis Apulensis Series Historica* ș.a.

Mai mult decât atât, se cuvine a reaminti importanța inițiativei culturale și contribuția științifică a Profesorului – sprijinit *olim tempore* de istoricul Pompiliu Teodor – în organizarea și desfășurarea în condiții academice, alternativ, la Viena și Alba Iulia, a Programului de cercetare susținut – pe baza unui protocol academic – de Fundația „Pro Oriente” și Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, cu titlul *Unirea religioasă a românilor ardeleni cu Biserica Romei* (începând cu anul 2001). Programul de cercetare este în derulare, dacă avem în vedere lucrările celei de a V-a

conferințe a Fundației „Pro Oriente”, care a avut loc la Universitatea din Alba Iulia, între 12-16 iulie 2010, fără să ometem recenta apariție a elegantului volum *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom*. Band I. *Von den Anfängen bis 1701 – Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei*. Vol. I. *De la începuturi până în anul 1701*. Herausgegeben von Johann Marte zusammen mit Viorel Ioniță, Iacob Mârza, Laura Stanciu und Ernst Christoph Suttner, București, Editura Enciclopedică, 2010, 335 p. Continuarea proiectului, pentru a doua etapă, se va axa pe *Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei (1701-1761)*.

Prezență necesară, elegantă și tonifiantă în agora cercetătorilor europeni și români, care abordează istoria Bisericii și Teologiei – Să ne gândim, între altele, la *Schismele: ceea ce separă și ceea ce nu separă de Biserică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006, 166 p.; *Staaten und Kirchen in der Völkerwelt des östlichen Europa. Entwicklungen der Neuzeit*, Fribourg, Academic Press, 2007, 482 p.; *Kirche und Theologie bei den Rumänen von der Christianisierung bis zum 20. Jahrhundert*, Freiburg, 2009, 255 p. –, em. Univ. Prof. Dr. Ernst Christoph Suttner pune, de data aceasta, la dispoziția istoricilor și specialiștilor, prin volumul de acum, traducerea germană a textelor izvoarelor latinești datorată lui Klaus și Michaeliei Zelner, echivalentă pe care o însoțește cu binevenite lămuriri teologice și istorice, textele izvoarelor fiind editate de Barbara Hallensleben și Nikolaus Wyrwoll. Ediția, pe care o avem în vedere, prezintă, după o metodologie modernă și rațională, la îndemâna unei concepții pragmatice și realiste asupra istoriei Bisericii, izvoarele asupra istoriei unirii și ale încercărilor de Unire pe parcursul secolelor XVI-XVIII între Bisericile tradiției bizantine și a Bisericii armenesti din estul și sud-estul Europei cu Biserica Romei. Izvoarele asupra istoriei Unirii, alcătuite de-a lungul anilor, după cum se cunoaște, în limba latină, beneficiază acum și de o traducere în limba germană, însoțită de lămuriri convingătoare și detaliate, redacționale și în ceea ce privește conținutul. Ce a rezultat, se poate convinge oricare cercetător! Volumul, al cărui *spiritus rector* este indiscutabil Ernst Chr. Suttner, ne mijlocește o privire mai realistă, dacă nu chiar mai aproape de istoria realitate asupra condițiilor care au determinat contextul bisericesc, politic și cultural al unirii, dar și în ceea ce privește starea firească, de natură eclezială a Bisericilor împărțite.

De fapt, la îndemâna unor astfel de precizări, înțelegem mai bine nu numai densele pagini introductive, „Vorwort” (p. I-IV), definitivat, în 11 iulie 2010, la sărbătoarea Sf. Benedict, patronul Europei, de Barbara Hallensleben și Nikolaus Wyrwoll, dar mai ales structura volumului, concepută pe patru atractive și provocatoare capitole: I. „Das Konzil von Ferrara-Florenz als Bezugspunkt” (p. 1-9), în care asistăm la o inteligentă raportare a problematicii cercetării la cunoscutul Conciliu de la Ferrara și Florența (1439); II. „Quellen” (p. 10-236), de fapt, partea cea mai amplă și mai densă a volumului, cu valoarea unui instrument de lucru pentru cercetători, în care sunt editate, în manieră modernă și în spirit critic, izvoarele asupra istoriei unirii bisericești, pe lângă redacția lor originală, latinească, oferindu-se și traducerea documentelor în limba germană; III. „Ein Umsturz in der Ekklesiologie: „Katholiken” und „Orthodoxe” als Konfessionen” (p. 237-257), secvență inteligent concepută și credibil finalizată, vis-à-vis

de „răsturnarea” din domeniul ecleziologiei, pornind de la catolici și ortodocși din perspectiva confesiunilor; IV. „Die Unterdrückung der Kirchen in totalitären Staaten des 20. Jahrhunderts” (p. 258-279), în esență o surprinzătoare parte a lucrării, în care este abordată, sub o acoperire documentară rațională, asupra Bisericii în statele totalitare ale secolului XX. Mai precizăm, că o astfel de structură științifică a volumului *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts* poate fi consultată cu succes, într-un timp rapid, și chiar utilizată, atunci când va fi nevoie, la îndemâna unui binevenit „Register. Personen – Orte – Stichworte”, care are în vedere persoane, localități și cuvinte cheie (p. 281-292).

În deplină congruență cu o astfel de formulă istoriografică, pe care o propune em. Univ. Prof. Dr. Ernst Chr. Suttner, și la care subscriem, lectorii lucrării i-au contat, de pildă în cadrul capitolului II. „Quellen2 (p. 10-236), cu o paletă pe cât de densă, pe atât de variată a unor izvoare documentare, care ilustrează între altele: străduințele pentru Unire ale Mitropoliei în Moldova și strădaniile mitropolitului Gheorghe Movilă; Unirea de la Brest (1594); încercări de depășire ale neînțelegerii în secolul al XVII-lea, derulate pe parcursul anilor 1624-1629, 1636-1648; Unirea Episcopiei Uskoken din Marča (Croația); tentativele de Unire ale principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen (1580-1629) cu calvinii; Unirea armenilor din Lemberg (Polonia) și din Transilvania; Unirea de la Użgorod; unirile *pro foro interno*; Unirea Bisericilor în Transilvania; acceptarea Unirii de la Brest în episcopiile Lemberg și Przemyśl. La aceleași cote înalte ale interesului științific se menține și problematica din capitolul IV. „Die Unterdrückung der Kirchen in totalitären Staaten des 20. Jahrhunderts” (p. 258-279), în care sunt dezbătute, pe parcursul unui discurs coerent, aspecte ale asupririi Bisericilor în statele totalitare din secolul trecut: dimensiunile așa-numitei politici religioase a lui Stalin; etapa și momente din „noua politică religioasă” și catolicii; semnificația bisericească, politică și culturală a cuvântării Papei din 24 decembrie 1944; măsurile împotriva credincioșilor uniți din Galiția, Ucraina subcarpatică, România, Slovacia; asupra evaluării trecerii la ortodoxie și rezistența împotriva măsurilor statului.

Nu ne îndoim, că atenția cercetătorilor și lectorilor români se va îndrepta mai ales asupra secvențelor din Capitolul II. „Quellen”, unde sunt ilustrate documentar și comentate străduințele pentru Unire ale Mitropoliei în Moldova (p. 10-22), din acest punct de vedere fiind prețioase, sub raport documentar, scrisoarea mitropolitului Gheorghe Movilă, Suceava, 15 octombrie 1588, către Papa Sixtus V, cât și răspunsul acestuia, Roma, 21 ianuarie 1589, respectiv corespondența de la Roma, 5 ianuarie 1590. În aceeași ordine de idei atrag atenția insistențele principelui Gabriel Bethlen pentru Unire cu calvinii (p. 125-133), de unde și semnificația teologică și politică a punctului de vedere al Patriarhului Constantinopolului, Chiril, din 2 septembrie 1629, publicat de editori și tradus în limba germană. Nu putem trece cu vederea peste paginile cu privire la Unirea armenilor din Transilvania (p. 140-141). În același timp, rămâne convingător Capitolul III. „Ein Umsturtz in der Ekklesiologie: „Katholiken” und „Orthodoxe” als Konfessionen”, în care este ilustrat, între altele, și cazul oferit de Visarion Sarai și Gherontie Cotore, à propos de „răsturnarea” din ecleziologie din perspectiva catolicilor și ortodocșilor ca și confesiune. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, este provocatoare

secvența „Massnahmen gegen die Unierten Rumaniens” (p. 268-274), din ultimul capitol, „Die Unterdrückung der Kirchen in totalitären Staaten des 20. Jahrhunderts”, în care sunt analizate și interpretate, pe parcursul unor pagini sintetice, măsurile statului democrat popular contra credincioșilor greco-catolici, dar și starea Bisericii Ortodoxe în epocă. Este menționată, în mod justificat, semnificația bisericească și politică a cuvântării Mitropolitului Ortodox Nicolae Bălan, rostită pe Câmpia Libertății de la Blaj, la 15 mai 1948, vis-à-vis de „Reîntregirea Bisericii românești”.

Subtextul volumului *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts* trimite la intențiile autorului Ernst Chr. Suttner, respectiv ale editorilor Barbara Hallensleben și Nikolaus Wyrwoll și traducătorilor Klaus și Michaela Zelner, în scopul unei mai bune înțelegeri a istoriei unirii religioase din secolele XVI-XVIII, echipa încercând să explice totodată străduințele actuale de apropiere – dacă nu de unificare – ale Bisericilor din estul și apusul Europei. Gândită în cunoștință de cauză și alcătuită cu detașare față de pasiuni religioase și politice, pe care le întâlnim, nu o dată, în discursul istoric contemporan din Rusia, Ucraina, România, Slovacia ș.a., atunci când se cercetează și se interpretează uniri religioase cu Biserica Romei din secolele XVI-XVIII, investigații care au în vedere și dialogul dintre Stat și Biserică în secolele respective, lucrarea Prof. Dr. Ernst Chr. Suttner, *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts*, rămâne, înainte de toate, un excelent instrument de lucru asupra acestei problematice. De ce? Aceasta stârnește, încă și astăzi, pasiuni și interpretări, de multe ori neadecvate, în efortul general de-a identifica particularitățile așa-zisei *Communio* între Bisericile surori din vestul și estul Europei, documentele publicate și traduse ca și interpretarea oferită de autori demonstrând că așa-zisul „uniatism” nu este doar o problemă a catolicilor și ortodocșilor, ci și a protestanților, în efortul de altfel notabil de-a explica unele manifestări ale confuziei eclesiologice manifestate pe parcursul unirii bisericești din veacurile XVI-XVIII. Lecturat ori consultat fără parti pris-uri, așa cum se obișnuiește în munca de cercetare științifică, recentul volum al em. Univ. Prof. Dr. Ernst Chr. Suttner, în care sunt publicate, interpretate și valorizate izvoarele unirii bisericești din secolele XVI-XVIII, ilustrează într-o manieră particulară, cel puțin din punctul nostru de vedere, o mai veche constatare a istoricului Nicolae Iorga: „Adevărul este pretutindeni, dar nu-l recunoaște decât cel care-l caută”.

IACOB MĂRZA